

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.8\(349\).35-41](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.8(349).35-41)
УДК 002:[821.161.2Ков+012Ков]:[015:061.1]](045)

Дмитро Кепін,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу
ретроспективної бібліографії Книжкової палати України
dKepin@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4528-6095>

Видання творів письменника С. Коваліва (1848—1920) (з архіву Книжкової палати України)

У статті проаналізовано книжкові видання 1926—1961 рр. письменника, педагога, краєзнавця С. Коваліва, що зберігаються в Державному архіві друку Книжкової палати України. Загалом виявлено 8 творів друку: 1 — 1926 р., 4 — 1930 р., по 1 — 1952, 1958, 1961 рр. З'ясовано, що книги 1926—1930 рр. випущені Харківським кооперативним видавництвом "Рух". Подано відомості щодо упорядників (А. Березинський, Т. Черкаський, В. Лесин, С. Дігтяр, І. Деркач) і художників (В. Форостецький).

Підсумовано, що опрацьовані видання дають змогу не лише простежити жанрове розмаїття літературної спадщини С. Коваліва, а й уточнити біографічні відомості. Твори письменника є унікальним джерелом для відтворення історії розвитку промисловості Дрогобищини.

Ключові слова: друковані видання С. Коваліва; Державний архів друку; Книжкова палата України; книгознавство; літературознавство; пам'яткознавство

Постановка проблеми. Успішному розвитку книгознавства сприяє вивчення рідкісних і мало-відомих видань і введення їх до наукового обігу.

У Державному архіві друку Книжкової палати України зберігається низка майже не відомих як дослідникам, так і широкій громадськості видань С. Коваліва — письменника, педагога, краєзнавця, громадського діяча, однодумця І. Франка. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що твори письменника свого часу перебували в так званому спецфонді, й тому науковці та ширша аудиторія були позбавлені можливості ознайомитися з його доробком.

Аналіз досліджень і публікацій. До 2000-х рр. життю та діяльності С. Коваліва було присвячено невелику кількість публікацій. Серед них відзначимо коротку статтю "С. М. Ковалів" у виданні "Історія української літератури : у 2 т." (Київ, 1954. Т. 1) [1] літературознавців: доктора філологічних наук, професора, академіка НАН України Г. Вервеса (1920—2001), доктора філологічних наук О. Кисельова (1903—1967), кандидата педагогічних наук П. Приходька (1908—1970). Стаття певною мірою заідеологізована, адже, на думку авторів, мова творів прозаїка важка для сприйняття, багато оповідань є застарілими. Значно ширшим є нарис "Степан Ковалів" доктора філологічних наук, професора О. Засенка (1907—1993), уміщений в "Історії української літератури : у 8 т." (Київ, 1969. Т. 4, кн. 2) [2]. Науковець розглянув

тематичне різноманіття та багатожанровість творів письменника, відзначивши оповідання, які висвітлюють життя й побут робітників тодішнього м. Борислава (сучасна Львівська обл.).

Просвітницьку й педагогічну діяльність прозаїка висвітлено в дисертаційному дослідженні В. Гетьмана (1979) [3].

Два оповідання письменника "Чічі" (1891) і "Безконечний швіндель" (1899) помістив у своєрідну хрестоматію "Українська новелістика кінця XIX — поч. XX ст. : оповідання, новели, фрагментарні форми : (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі)" (Київ, 1989) її упорядник — доктор філологічних наук, професор, академік НАН України Є. Нахлік, і подав у примітках стислу інформацію про С. Коваліва [4, с. 43—66, 625—626].

У сучасних енциклопедичних виданнях також наведено біографічні відомості про письменника [5]; низку праць присвячено маловідомим сторінкам його діяльності [6]. Своєрідним підсумком став науковий збірник статей і матеріалів регіональної науково-практичної конференції до 175-ї річниці від дня народження С. Коваліва, що 2023 р. вийшов друком у Дрогобицькому видавництві "Посвіт" [7].

Від 2000-х рр. у м. Бориславі та с-щі Східниця Львівської обл. почали реалізовувати проєкти створення індустріального скансена з історії нафто-, газо- та солевидобування XIX — початку

XX ст. [8; 9]. З огляду на це значний інтерес становлять твори С. Коваліва, що містять опис об'єктів індустріальної спадщини, розташованих у Львівській обл.

Мета статті — проаналізувати видання творів письменника, що зберігаються в Державному архіві друку Книжкової палати України, та прижиттєві видання, наявні в Національній науковій бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого, Національній історичній бібліотеці України, Львівській національній науковій бібліотеці України імені Василя Стефаника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творча спадщина С. Коваліва дотепер повністю не опублікована. Як прижиттєві, так і посмертні видання творів письменника стали бібліографічною рідкістю. Випускник Львівської учительської семінарії 1875 р., С. Ковалів від 1879 р. постійно мешкав у м. Бориславі, обіймаючи посаду управителя (директора) місцевої вищої народної школи. Був почесним членом Українського педагогічного товариства (Львів). Разом з учнями створив природничий кабінет, обладнав хімічну та фізичну лабораторії, майстерню. Проводив природознавчі й краєзнавчі екскурсії Бориславом та іншими населеними пунктами Дрогобиччини, під час яких ознайомлював школярів із природою краю, побутом місцевого населення, облаштуванням нафтопереробних підприємств [7; 10].

Наразі виявлено приблизно 150 оповідань, разом із нарисами, 40 педагогічних статей і методичних розробок, а також щоденникові записи, розрізнені фрагменти підготовлених статей, нотатки, листи письменника. Від 1881 р. С. Ковалів друкував твори у газетах "Батьківщина" (Львів), "Діло", "Буковина", "Русское слово"; журналах "Учитель", "Дзвінок", "Літературно-науковий вісник", "Бібліотека для молодіжі", "Зоря" та ін. під власним прізвищем і псевдонімами, криптонімами: Блескачка; Гой за корчмою; Дрозд; Дроздишин; Естка; Плескачка; П'ятка; П'ятка С.; П'ятка С.; П'ятка Степан; П'ятка Степан; П'ятка Стефан; П'ятка Стефан; П'ятка Стефань; Стефан 5-ка; С. К.; 5 к.; 5-ка [1; 2; 5; 10; 11, с. 481; 12, с. 185; 13]. В оповіданнях відтворено особливості галицького (бойківського, за Є. Нахліком) діалекту, бойківської говірки (В. Лесин) [4, с. 625].

У Державному архіві друку Книжкової палати України зберігається 8 видань творів С. Коваліва, які побачили світ у 1926—1961 рр. [14—21]. Книга "Ройтів шиб і інші оповідання" вийшла

друком 1926 р. у Харківському кооперативному видавництві "Рух". Вона містить три оповідання з передмовою Т. Черкаського. Йому ж належать і редакція творів та посторінкові примітки [14]. Інженер-економіст за фахом, Т. Черкаський (1892—1938) був держаним діячем Української Народної Республіки (УНР). Обіймав посади міністра народного господарства (червень — серпень 1919 р.), міністра преси й пропаганди (серпень — грудень 1919 р.). У 1920-х рр. працював у Київському представництві Харківського кооперативного видавництва "Рух" та економістом у різних установах. Заарештований у 1931 та 1938 рр., згодом розстріляний. Ймовірно, похований у Биківнянському лісі під Києвом. Реабілітований 1992 р. [22].

У тому самому видавництві 1930 р. побачило світ 4 збірки оповідань: "Галицька Каліфорнія" [15], "Наслідки непорадності" [16], "Безконечний швіндель" [17], "Сорокаті штани" [18], підготовлені А. Березинським. З них 3 видання: "Наслідки непорадності", "Безконечний швіндель", "Сорокаті штани" — надруковано в кількості 6 тис. примірників.

Книга "Галицька Каліфорнія" — найбільша за обсягом і містить 12 оповідань, нарис "Борислав, його минуле й сучасне" (1909 р.), фото-портрет автора, передмову А. Березинського, посторінкові примітки й укладений ним бібліографічний список літературної та педагогічної спадщини С. Коваліва, що налічує близько 100 записів [15] (фото 1, 2).

Фото. 1. Обкладинка книги С. Коваліва "Галицька Каліфорнія. Оповідання" (Харків, 1930)

Доля А. Березинського (Біленького) (1897—1938) також трагічна. Він був культурно-політичним діячем, працював у видавничій галузі, зокрема директором видавництва "Рух" (Харків), від 1930 р. — заступником, а згодом — головою правління "Української радянської енциклопедії".

Заарештований за сфальсифікованими звинуваченнями органами НКВС 1932 р. (за С. Борчуком; 1933 р., за С. Білоконем) відбував покарання на заслання в Омську. Перебуваючи в місцях позбавлення волі став агентом НКВС, 1938 р. страчений [23; 24, с. 42, 217, 228, 280].

Фото 2. Фотопортрет письменника у книзі "Галицька Каліфорнія. Оповідання"

У 1950-х рр. побачило світ два видання творів письменника, які підготував доктор філологічних наук, професор В. Лесин (1914—1991). Одне з них — "Вибрані оповідання" — вийшло друком у Львівському книжково-журнальному видавництві 1952 р. значним накладом у 30 тис. примірників [25]. Збірка містить 19 оповідань, фотопортрет автора, а також "Спогади про Степана Коваліва" його сина Ю. Коваліва (1890—1968) (фото 3).

Фото 3. Фотопортрет письменника у книзі "Вибрані оповідання" (Львів, 1952)

До сьогодні найповнішим зібранням літературної спадщини прозаїка є "Твори", випущені 1958 р. у Державному видавництві художньої літератури накладом 15 тис. примірників, куди увійшло 45 робіт, портрет автора та панорамний знімок міста 1904 р. (фото 4) [20]. У підготовці

збірки брав участь кандидат філологічних наук, доцент С. Дігтяр. На жаль, упорядники не внесли розлогі авторські примітки краєзнавчого характеру до деяких оповідань.

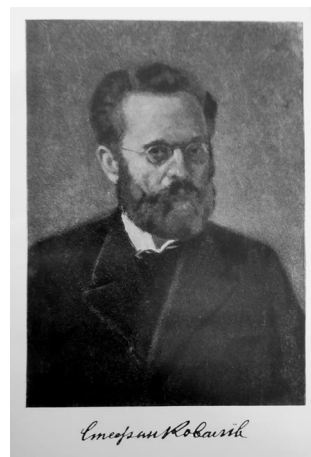

Фото 4. Портрет письменника (виконав, ймовірно, художник, професор А. Ленкий; полотно, олія) у виданні "Твори" (Київ, 1958)

Збірка дитячих оповідань "Чародійна скрипка", що уміщує 7 творів, побачила світ 1961 р. у Львівському книжково-журнальному видавництві накладом 25 тис. примірників [21]. Передмову підготував мистецтвознавець, видавець І. Деркач (1921—1998). Він працював коректором на Львівській книжковій фабриці, редактором видавництва "Каменярь" і "Радянська школа" [25]. Ілюстрації виконав графік і живописець, викладач Львівського поліграфічного інституту В. Форостецький (1912 (1913) — 1981) [26; 27].

У прижиттєвих збірках видань, що зберігаються в найбільших бібліотеках держави, подано додаткову інформацію щодо історії промисловості м. Борислава та його околиць. Зокрема, книга "Похресник і інші оповідання" (Львів, 1909) [28] складається з 16 творів, 6 графічних ілюстрацій і фото пристроїв із видобутку та перероблення нафти. Оповідання "Андрій Кременяк" супроводжують авторські примітки, що фактично є невеликою статтею про копальні м. Борислава, організацію праці ріпників тощо.

Остання прижиттєва збірка письменника "Образки з Галицької Каліфорнії" (Львів, 1913) [29] містить 4 твори та 12 ілюстрацій, серед яких — 10 графічних і фото, на яких зображено підприємства нафтової галузі в Бориславі. Оповідання "Добрий заробок" супроводжують докладні коментарі щодо промисловості міста.

На прохання І. Франка С. Ковалів підготував розвідку "Продукція нафти (скального олію)", що була надрукована під псевдонімом Стефан Пятка

в "Літературно-науковому віснику" (Львів, 1903) [30]. Письменник ґрунтовно розглянув історію видобування нафти в Бориславі від 1840 р., подав інформацію про зародження підприємств у місті, біографічні відомості про їхніх власників тощо.

Висновки. Проаналізовані видання творів С. Коваліва надають можливість дослідити історію зародження та становлення промисловості Дрогобиччини, особливості освітнього процесу того часу в регіоні, детальніше розкрити біографічні відомості, а також просвітницьку діяльність письменника. С. Коваліва можна вважати першим літописцем м. Борислава. Літературна та педагогічна спадщина прозаїка є унікальним джерелом розвитку сучасної регіональної пам'яткоохоронної справи. Його твори

становлять інтерес для істориків науки та техніки, педагогіки. Краснзнавчі нариси й "бориславські" оповідання доцільно використовувати під час викладання спецкурсів з історії гірництва для студентів профільних кафедр закладів вищої освіти.

Окрім розглянутої літературної спадщини С. Коваліва, у фонді Державного архіву друку зберігається низка видань творів призабутих і репресованих письменників. Уведення до наукового обігу невідомих і малознаних творів з описами об'єктів культурної та індустріальної спадщини України дасть змогу дослідникам, а також широкій аудиторії докладніше ознайомитися з діяльністю діячів літератури зі збереження й популяризації пам'яток.

Список бібліографічних посилань

1. Вєрвєс Г. Д., Кисєльов О. І., Приходько П. Г. С. М. Ковалів. *Історія української літератури* : у 2 т. Київ, 1954—1955. Т. 1 : Дожовтнева література. С. 562—563.
2. Засєнко О. Є. Степан Ковалів. *Історія української літератури* : у 8 т. Київ, 1969. Т. 4, кн. 2 : Література 70—90-х років XIX ст. С. 90—100.
3. Гєтьман В. Ф. Просветительная деятельность и педагогические взгляды С. М. Ковалива : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Киев. гос. пед. ин-т им. А. М. Горького. Киев, 1979. 18 с.
4. Українська новелістика кінця XIX — поч. XX ст. : оповідання, новели, фрагментарні форми : (ескizi, етюдi, нариси, образки, поезії в прозі) / [упоряд. і приміт. Є. К. Нахліка]. Київ : Наук. думка, 1989. 685 с. (Бібліотека української літератури. Дожовтнева українська література).
5. Горак Р. Д. Ковалів Стефан Михайлович. *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2013, оновлено 2023 р. URL: <https://esu.com.ua/article-9080> (дата звернення: 27.05.2025).
6. Драган В. Відомий та невідомий Стефан Ковалів : біогр. портр. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2021. Вип. 48. С. 110—129.
7. Стефан Ковалів : педагог, письменник, громадський діяч "Галицької Каліфорнії" та високоповажний друг Івана Франка : наук. зб. ст. і матеріалів регіон. наук.-практ. конф. до 175-ї річниці від дня народж. Стефана Коваліва, 24 листоп. 2023 р. / голов. ред. Богдан Лазорак. Дрогобич : Посвіт, 2023. 268 с.
8. Історико-культурні пам'ятки Борислава і Східниці : путівник / авт.-упоряд.: О. Микулич, Р. Тарнавський. Львів : Карти і Атласи, 2017. 112 с.
9. Bajda Ł., Debiec M., Romaniuk I., Buchynska A. Historia solą przyprawiana : przewodnik po gminie Sanok i Borusławiu. Rzeszow : Editorial, 2023. 256 s.
10. Маковей О. Стефан Ковалів. *Літературно-науковий вісник*. 1900. Т. 3, кн. 8. С. 81—91.
11. Дей О. І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.). Київ : Наук. думка, 1969. 559 с.
12. Брайлян Н. Приховані імена : словник псевдонімів укр. авторів XIX—XXI ст. / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника, НДІ пресознавства. Львів : [б. в.], 2023. 880 с.
13. Стефан Ковалів — учитель, письменник і демократ : біобібліогр. покажч. / уклад.: О. М. Груб'як, С. Ю. Фартушок. Дрогобич : Вид. від. ДДПУ ім. Івана Франка, 2014. 116 с.
14. Ковалів С. Ройтів шиб і інші оповідання. Харків : Рух, 1926. 80 с.
15. Ковалів С. Галицька Каліфорнія : оповідання / за ред. і з передм. А. Березинського. Харків : Рух, 1930. 228 с.
16. Ковалів С. Наслідки непорядності : оповідання з Галиц. нафт. басейну. Харків : Рух, 1930. 12 с.
17. Ковалів С. Безконечний швіндель : оповідання / з передм. А. Березинського. Харків : Рух, 1930. 16 с.
18. Ковалів С. Сорокаті штани : оповідання з Галиц. нафт. басейну. Харків : Рух, 1930. 12 с.
19. Ковалів С. Вибрані оповідання. Львів : Кн.-журн. вид-во, 1952. 248 с.
20. Ковалів С. Твори. Київ : Держ. вид-во худож. літ., 1958. 724 с.
21. Ковалів С. Чародійна скрипка. Львів : Кн.-журн. вид-во, 1961. 80 с.
22. Шептицька Т. Сторінками Биківнянського мартиролога: Теофан Черкаський. URL: <https://bykivnia.org.ua/storinkamy-bykivnianskoho-martyroloha-teofan-cherkaskyy/> (дата звернення: 23.05.2025).
23. Білокінь С. І. Біленький-Березинський Антон Антонович. *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-39982> (дата звернення: 30.05.2025).

24. Борчук С. М. Українська енциклопедична традиція XX ст.: проекти, виконавці, перспективи дослідження. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 604 с.
25. Пилипчук Р. Я., Медведик П. К. Деркач Іван Степанович. *Енциклопедія сучасної України*. / редкол. : І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2007. URL: <https://esu.com.ua/article-26238> (дата звернення: 27.05.2025).
26. Гапон Ю. Я. Деякі питання мистецтва оформлення у видавництві "Каменярь". *Поліграфія і видавнича справа*. 1970. № 5. С. 156—162.
27. Форостецький. *Митці України* : енциклопед. довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ : Укр. енциклопедія імені М. П. Бажана, 1992. С. 606.
28. Ковалів С. Похресник і інші оповідання. Львів : Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1909. 195 с.
29. Ковалів С. Образки з Галицької Каліфорнії. Львів : Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1913. 138 с.
30. Ковалів С. Продукція нафти (скального олію) в Бориславі / Пятка С. *Літературно-науковий вісник*. 1903. Кн. 22. Ч. 2. С. 100—113.

Dmytro Kepin,

*PhD of Historical Sciences, Senior Researcher
of the Retrospective Bibliography Department
of the Book Chamber of Ukraine*

**Publications by writer S. Kovaliv (1848—1920)
(from the archive of the Book Chamber of Ukraine)**

An editions 1926—1961s of writer, teacher, local historian S. Kovaliv, which are stored in the State Printing Archive of the Book Chamber of Ukraine was analysed. It was found that 8 has one's works editions: 1 — 1926, 4 — 1930s and in 1 — 1952, 1958, 1961. The books 1926—1930s are publications at Kharkiv cooperative publishing house "Ruch" ("Motion"). The news sing about of compilers at books (A. Berezynskyi, T. Chepkaskyi, V. Lesin, S. Digtyar, I. Derkach) and painter (V. Forosteskyi) are presented also.

The publications studied let possibility as soon as observe genre diverse the literary heritage by S. Kovaliv, but and clarify biographical news sing. A writings of author there is exceptional source for reproduce of history development industry at Drohobich region.

Keywords: printed editions of S. Kovaliv; State Printing Archive; Book Chamber of Ukraine; bibliography; literary studies; monumentology

References

1. Verves H. D., Kyselov O. I. & Prykhodko P. H. (1954—1955). S. M. Kovaliv. *Istoriia ukrainskoi literatury* : u 2 t. Kyiv. T. 1 : Dozhovtneva literatura.
2. Zasenkov O. Ye. (1969). Stepan Kovaliv. *Istoriia ukrainskoi literatury* : u 8 t. Kyiv. T. 4, kn. 2 : Literatura 70—90-kh rokiv XIX st.
3. Hetman V. F. (1979). *Prosvetytelnaia deiatelnost y pedahohycheskye vzhgliadi* S. M. Kovalyva. Abstract of Ph.D. dissertation. Kyev. hos. ped. yn-t ym. A. M. Horkoho. Kyev.
4. Nakhlik Ye. K. [uporiad. i prymit.] (1989). *Ukrainska novelistyka kintsia XIX — poch. XX st. : opovidannia, novely, frahmentarni formy : (eskizy, etiuudy, narysy, obrazky, poezii v prozi)*. Kyiv : Nauk. dumka.
5. Horak R. D. (2013). Kovaliv Stefan Mykhailovych. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Kyiv: In-t entsykloped. doslidzh. NAN Ukrainy. Available at: <https://esu.com.ua/article-9080> [Accessed 27.05.2025].
6. Drahan V. (2021). Vidomyi ta nevidomyi Stefan Kovaliv : biohr. portr. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii: Istoriia*, 48, pp. 110—129.
7. Lazorak B. [ed.]. (2023). *Stefan Kovaliv : pedahoh, pysmennyk, hromadskyi diiach "Halytskoi Kalifornii" ta vysokopovazhnyi druh Ivana Franka* : nauk. zb. st. i materialiv rehion. nauk.-prakt. konf. do 175-yi richnytsi vid dnia narodzh. Stefana Kovaliva, 24 lystop. 2023 r. Drohobych: Posvit.
8. Mykulych O. & Tarnavskiy R. [avt.-uporiad.] (2017). *Istoryko-kulturni pamiatky Boryslava i Skhidnytsi* : putivnyk. Lviv: Karty i Atlasy.
9. Bajda I., Debiec M., Romaniuk I. & Buchynska A. (2023). *Historia solq przyprawiana : rrzewodnik po gminie Sanok i Boryslawiu*. Rzeszow: Editorial.
10. Makovei O. (1900). Stefan Kovaliv. *Literaturno-naukovyi visnyk*, 3 (8), pp. 81—91.
11. Dei O. I. (1969). *Slovnyk ukrainskykh psevdonimiv ta kryptonimiv (XVI—XX st.)*. Kyiv: Nauk. dumka.
12. Brailian N. (2023). *Prykhovani imena : slovnyk psevdonimiv ukr. avtoriv XIX—XXI st.* Lviv: [b. v.].
13. Hrubiak O. M. & Fartushok S. Yu. [uklad.]. (2014). *Stefan Kovaliv — uchytel, pysmennyk i demokrat* : biobibliohr. pokazhch. Drohobych: Vyd. vid. DDPU im. Ivana Franka.
14. Kovaliv S. (1926). *Roitiv shyb i ynshi opovidannia*. Kharkiv: Rukh.
15. Kovaliv S. (1930). *Halytska Kaliforniia* : opovidannia. Kharkiv: Rukh.

16. Kovaliv S. (1930). *Naslidky neporadnosti* : opovidannia z Halyts. naft. baseinu. Kharkiv: Rukh.
17. Kovaliv S. (1930). *Bezkonечnyi shvindiel* : opovidannia. Kharkiv: Rukh, 1930.
18. Kovaliv S. (1930). *Sorokati shtany* : opovidannia z Halyts. naft. baseinu. Kharkiv: Rukh.
19. Kovaliv S. (1952). *Vybrani opovidannia*. Lviv: Kn.-zhurn. vyd-vo.
20. Kovaliv S. (1958). *Tvory*. Kyiv: Derzh. vyd-vo khudozh. lit.
21. Kovaliv S. (1961). *Charodiina skrypka*. Lviv: Kn.-zhurn. vyd-vo.
22. Sheptytska T. (n. d.). *Storinkamy Bykivnianskoho martyroloha: Teofan Cherkaskyi*. Available at: <https://bykivnia.org.ua/storinkamy-bykivnianskoho-martyroloha-teofan-cherkaskyy/> [Accessed 23.05.2025].
23. Bilokin S. I. (2003). *Bilenkyi-Berezynskyi Anton Antonovych. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Available at: <https://esu.com.ua/article-39982> [Accessed 30.05.2025].
24. Borchuk S. M. (2014). *Ukrainska entsyklopedychna tradytsiia XX st.: proekty, vykonavtsi, perspektyvy doslidzhennia*. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV.
25. Pylypchuk R. Ya. & Medvedyk P. K. (2007). Derkach Ivan Stepanovych. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Kyiv: In-t entsykloped. doslidzh. NAN Ukrainy. Available at: <https://esu.com.ua/article-26238> [Accessed 27.05.2025].
26. Hapon Yu. Ya. (1970). Deiaki pytannia mystetstva oformlennia u vydavnytstvi "Kameniar". *Polihrafiia i vydavnycha sprava*, 5, pp. 156—162.
27. Forostetskyi. (1992). *Myttsi Ukrainy* : entsykloped. dovidnyk. Kyiv: Ukr. entsyklopediia imeni M. P. Bazhana.
28. Kovaliv S. (1909). *Pokhresnyk i inshi opovidannia*. Lviv: Druk. Nauk. t-va im. Shevchenka.
29. Kovaliv S. (1913). *Obrazky z Halytskoi Kalifornii*. Lviv: Druk. Nauk. t-va im. Shevchenka.
30. Kovaliv S. (1903). *Produktsiia nafty (skalnoho oliiu) v Boryslavi. Literaturno-naukovy visnyk*, 22 (2), pp. 100—113.

Надійшла до редакції 4.07.2025

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.8\(349\).41-47](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.8(349).41-47)

УДК 02(4)"1941/1947"(045)

Лілія Прокопенко,

кандидатка історичних наук, доцентка,

головна бібліотекарка науково-дослідного відділу

Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

prokopenko888888@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0531-6111>

Забезпечення доступу до знань — важливий напрям відновлення бібліотек після Другої світової війни

У статті розглянуто досвід поповнення бібліотечних фондів новими виданнями як один із важливих напрямів відновлення бібліотек після Другої світової війни. Подано інформацію про втрати, яких зазнали бібліотеки окремих країн унаслідок бойових дій. Наголошено, що, окрім фізичної руйнації чи пошкодження бібліотечних будівель, знищення бібліотечних ресурсів, бібліотеки багатьох країн зазнали суттєвих збитків через неналежне комплектування фондів новими виданнями, до якого призвела шестирічна ізоляція під час війни. Виявлено, що однією з найактивніших держав, які надавали допомогу в повоєнному відновленні бібліотек в Європі та Азії, були США. Досліджено досвід реалізації програми "Допомога бібліотекам у зонах воєнних дій", яку Американська бібліотечна асоціація втілила у 1941—1947 рр. за фінансування Фонду Рокфеллера. Схарактеризовано загальні результати реалізації програми за обома напрямками: закупівля книжок і закупівля періодичних видань, а також розглянуто постачання літератури за індивідуальними запитами окремих установ та осіб. Проаналізовано надходження наукових видань до основних бенефіціарів програми — бібліотек Болгарії, Польщі, Румунії, СРСР, Угорщини, Чехословаччини та Югославії. Констатовано, що програма сприяла повоєнному відновленню бібліотечних фондів у європейських та азійських країнах, налагодженню міжнародних наукових і культурних зв'язків.

Статтю підготовлено за результатами дослідження "Бібліотеки в повоєнному суспільстві: зарубіжний досвід відновлення", проведеного 2023 р. у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого.

Ключові слова: бібліотеки під час Другої світової війни; повоєнне відновлення бібліотек; Американська бібліотечна асоціація; програма "Допомога бібліотекам у зонах воєнних дій"; поповнення бібліотечних фондів